

Småstykker

1.

Corfitz Ulfeldt og hans børn i Basel

Af

Finn Friis

Gennem tre hundrede år har pamfletskrivere og historikere, romanforfattere og videnskabsmænd skildret Corfitz Ulfeldt og hans hustru Leonora Christina og bedømt deres liv og handlinger på meget forskellig måde. Litteraturen er så righoldig, at der vel kræves en vis dristighed til at forøge den yderligere.

Når nærværende forfatter har interesseret sig for Corfitz Ulfeldts og hans børns ophold i Basel, er det ikke som sagkyndig i det syttende århundredes historie eller som specialist i Ulfeldt-slægtens forhold. Det er som led i en række studier over dansk-schweiziske forbindelser, at jeg har fæstet mig ved, at Corfitz Ulfeldt tilbragte sine sidste dage i Basel og at hans børn efter faderens død bevarede en vis tilknytning til den lille schweiziske republik.

Denne kendsgerning har ganske vist i tre hundrede år været kendt både gennem den ulfeldtske korrespondance og gennem de meddelelser, som den danske regering i sin tid modtog fra agenter i udlandet. Mange af disse akter findes i Rigsarkivet eller Det kongelige Bibliotek, og en del af dem er tidligere blevet offentliggjort på originalsproget eller i oversættelse. Men ingen af Ulfeldtforskerne synes at have foretaget undersøgelser i Basel eller at have sat sig i forbindelse med biblioteker eller arkiver der på stedet. Louis Bobé skrev således i 1940¹: »Krigen har hindret

¹ Personalhist. Tidsskr. 11. r. I, s. 37.

mig i at indhente mulige oplysninger fra Stadsarkivet i Basel, som Birket-Smith ikke har rådspurgt; men dette spor er heller ikke senere blevet fulgt. Jeg har derfor søgt at udfylde denne lakune under to besøg i Basel, hvor personalet i Universitetsbiblioteket og i Statsarkivet ydede mig megen hjælp.

– Efter halvandet års fangenskab på Hammershus lykkedes det i december 1661 Corfitz Ulfeldt og Leonora Christina at slippe fri, men løsladelsen var betinget af, at de gav afkald på deres forrettigheder og på en væsentlig del af deres store besiddelser. Endvidere var forudsætningen, at Corfitz Ulfeldt skulle holde sig i ro på Ellensborg på Fyn.

Allerede i foråret 1662 bad han dog kongen om tilladelse til at rejse udenlands i seks måneder for sit helbreds skyld, og dette blev allernådigst bevilliget, hvad der vel egentlig på baggrund af tidligere erfaringer var ret generøst. Der var blevet talt om en badekur – »en Reise til Suurbøndene og de varme Bade« (i Aachen?), men Corfitz Ulfeldt rejste slet ikke til noget badested. Efter et kortere ophold i Amsterdam slog ægtefællerne med børn og tjenerskab – ialt 15 personer – sig ned i Brügge, hvor de havde venner, som senere på forskellig måde ydede dem bistand.

Den ærgerrige og urolige mand kunne dog ikke nøjes med at være rekonvalescent eller lediggænger. Dels forelagde han under en rejse til Paris kong Ludvig den Fjortende forskellige mærkelige projekter, dels korresponderede han med den svenske konge for at opnå forsoning og tilbagegivelse af de godser, som i 1660 var blevet konfiskeret i Sverige. Endelig vendte Corfitz Ulfeldt sig i en tredje retning og fik tilkaldt en repræsentant for Kurfyrsten af Brandenburg, idet han lod forstå, at han havde meget vigtige sager at betro kurfyrsten. Overfor en højtstående mellemmand, generalmajor Alexander von Spaen, gjorde den forhenværende rigshofmester i december 1662 gældende, at hvis Kurfyrsten ønskede at vinde den danske krone, kunne han regne med aktiv støtte både hos Ulfeldt og i mange indflydelsesrige kredse i Danmark, hvor der herskede stor misfornøjelse med den nuværende konge.

Kurfyrsten indlod sig ikke på denne meget løst underbyggede

og fantastiske plan. Derimod underrettede han – men først nogle måneder senere – Frederik den Tredje om Ulfeldts henvendelse. Nu blev der slået almindelig alarm i Danmark. Det lykkedes dog ikke at opspore nogle »medskyldige«, og det er måske tvivlsomt, om der faktisk fandtes nogen person med indflydelse, der kan have givet Ulfeldt rimelig grund til at regne med støtte til et kup.

Den 24. juli 1663 blev Corfitz Ulfeldt – der stadig sad i Brügge – efter en i største hast gennemført proces degraderet fra sin stand og værdighed og dømt til døden som landsforræder. Eksekutionen skulle ske med al tænkelig grusomhed. Alt gods, der tilhørte ham og hans børn skulle konfiskeres, og børnene måtte aldrig komme til Danmark igen.

Der var dog et *men* ved den hurtige og radikale domfældelse: Ulfeldt var jo ikke i Danmark, og hvordan skulle man få fat på ham? Den 4. august blev der udlovet en belønning på 20.000 rigsdaler til den eller dem, der bragte landsforræderen levende til København. Den, der kunne bevise, at han havde dræbt Ulfeldt skulle have udbetalt 10.000 rigsdaler.

Allerede inden dommen blev forkyndt, var familien i Brügge imidlertid blevet ramt af en anden ulykke. Leonora Christina drog i forsommeren til England, hvor hun ville prøve på at få tilbagebetalt en større sum penge, som kong Karl den Anden havde laant, men resultatet var, at Leonora den 9. juli blev overgivet til danske udsendinge, som førte hende til Danmark. Dette blev indledningen til 22 års fangenskab i Blåtårn. Corfitz Ulfeldt, som ivrigt havde opmuntret sin hustru til Englandsrejsen, ventede en tid forgæves på hende i Brügge, men han så hende aldrig mere.

Både før og efter at dommen var faldet sendte Frederik den Tredje breve til statsoverhovederne rundt i Europa, bad dem om hjælp til at få fat på landsforræderen og appellerede til deres solidaritetsfølelse: Forbrydelser som dem Ulfeldt havde begået, måtte alle fyrster være fælles om at bekæmpe.

I Rigsarkivet opbevares en række imødekommende svar på den danske konges henvendelse – bl.a. fra Regensburg og Wien, Anhalt, Darmstadt, Heidelberg, Thüringen, Braunschweig,

Oldenburg og Osnabrück.¹ Ludvig den Fjortendes svarskrivelse af 28. september, som er underskrevet »Deres gode broder, fætter, allierede og forbundsfælle Louis« indeholder et i overstrømmende vendinger affattet løfte til Frederik den Tredje om, at den franske konge vil gøre alt, hvad der står i hans magt for at yde bistand. Samtlige »guvernører« i Frankrigs provinser og stæder vil få pålæg om at efterspore Ulfeldts person, pågribe ham, hvis han findes og sætte ham under omhyggelig bevogtning, hvorefter forræderen eventuelt skal blive overgivet i danske udsendinges hænder. Skønt kong Ludvig selv erklærede, at han havde vanskeligt ved at tro, at Ulfeldt »skulle være så uklog i vore lande at søge et asyl, som han kan være sikker på ikke at finde«, blev hele det store statsapparat nu sat i bevægelse. I et samtidigt dokument² kan man se, hvorledes dette skete: 7 fogeder (baillifs) blev underrettet og gav ordrerne videre til 45 »lieutenants«, som atter henvendte sig til 183 underordnede »vicomtes«. Disse instruerede gennem deres »sergeants« de 4800 kirkesogne. Selv om en tilsvarende strøm af indberetninger er flydt tilbage til Paris, har indholdet dog formentlig været helt negativt.

Nederlandene med Brügge hørte den gang til den spanske konges vidtstrakte rige, og der gik bud fra København til Madrid. Men allerede den 22. juli sendtes der også skrivelser med anmodning om at yde bistand til at pågribe den landflygtige dansker både til Statholderen i Bruxelles og til magistraten i Brügge. De lokale myndigheder i den by, hvor Ulfeldt havde slaaet sig ned, var altså på dette tidspunkt fuldt vidende om, hvad der var i gære, men ønskede inden den foretog sig noget, fuld dækning fra de højere instanser. Corfitz Ulfeldt fik da gennem venner og velyndere hurtig underretning om alt dette og kunne træffe sine forholdsregler.

Samtidig (sidst i juli) gav Frederik den Tredje en særlig udsending, Generaladjutant Mikkell Skov, instruktion om at

¹ RA. Varia 34: Skrivelser til Fyrster om Ulfeldts arrest.

² Se Moldenhaver: Hannibal Sehesteds første Ambassade i Frankrig (Skandinavisk Litteraturselskabs Skrifter (1806) II, s. 194-95.

drage til Flandern for at sikre sig, at kongens anmodning var kommet i de rette hænder og sørge for, at Ulfeldt straks blev ført til Danmark, hvis myndighederne efterkom denne anmodning. Men Skovs rejse blev stærkt forsinket – efter hans mening ved forskellige intriger. Det var først midt i september, at den danske udsending nåede til Bruxelles, hvor statholderen nu endelig udstedte en udtrykkelig ordre til at lade Ulfeldt arrestere eller yde bistand til arrestationen. Derefter fortsatte Skov til Brügge med den kongelige introduktionsskrivelse til »De høyanseelige og æragtige synderlige Elskelige Borgmester og Raad udi Brügge Bye i Flandern«. Men da var fuglen forlængst fløjet. Efter hvad en af familien Ulfeldts tjenere, der senere blev forhørt i Danmark, oplyste, forlod Corfitz Ulfeldt allerede byen den 19. august – 2 dage efter at han fik meddelelse om, at Leonora Christina var ført til Danmark.

Medens Ulfeldts 4 sønner på dette tidspunkt var spredt omkring i Europa, boede de tre døtre endnu i Brügge. På foranledning af Mikkell Skov blev der foretaget husundersøgelse og udfærdiget en inventarliste over familiens ejendele, hvoraf nogle foreløbig blev beslaglagt. De tre unge piger var nogen tid under bevogtning, men da indflydelsesrige venner i Brügge gik i brechen for dem, blev de ubehagelige foranstaltninger snart tilbagekaldt, og de slap iøvrigt uskadt fra den danske aktion. Derimod kom den uheldige Mikkell Skov, som blev ramt af alle slags mærkelige komplikationer, til at sidde 10 år i gælds fængsel i Brügge¹.

Corfitz Ulfeldt kunne nu ikke føle sig sikker noget sted og måtte gå ud fra, at der overalt ville være spioner og agenter, der var ivrige for at tjene den pris som den danske regering havde sat på hans hoved². Men hvor skulle han søge tilflugt?

¹ Om Mikkell Skovs sendelse, om forhandlingerne i Bruxelles og udviklingen i Brügge, se H. Paus: Corfitz Ulfeld. Hans Livs og Levnets Historie I–II (1746–47); Danske Mag. 3. r. I, s. 283 ff. og J. J. E. Proost: Le Comte d'Ulfeld (Gand 1880).

² Et populært udtryk for håbet om at få fat på forræderen findes i et

England under Karl den Anden kunne der naturligvis ikke være tale om. At blive i Nederlandene eller et andet spansk område var ikke tilrådeligt, og i Frankrig måtte han regne med at blive mødt med mistillid. Et ophold i Nordtyskland ville være farligt, og myndighederne i Østrig, hvis velvilje Ulfeldt først håbede på, syntes nu også at være ugunstigt stemt.

Ad veje, som vi ikke kender, nåede Corfitz Ulfeldt i efteråret 1663 frem til *Basel*. Som sønnen Christian Ulfeldt senere skrev, må det have været »un long et facheux voyage« for den dødsdømte flygtning, hvis sygdom var under stadig udvikling og som netop var blevet ramt af et særlig hårdt slag ved hustruens bortførelse og indespærring.

En af fordelene ved at være i Basel var den, at dette skjulested havde flere udgange, da den lille republik jo havde grænse fælles både med Tyskland og med Frankrig. Som bagland kunne man regne med det øvrige Schweiz, der allerede den gang havde et vist ry for imødekommenhed mod flygtninge. En næste tilbagetogslinje var Italien, hvor to af sønnerne (Christian og Ludvig) på dette tidspunkt opholdt sig, og hvor familien mente at kunne regne med nogen sympati.

Der kunne også være en anden grund til netop at vælge Basel. Det var et sted, som adskillige danske i det sekstende og syttende vers af en ukendt digter optrykt hos Paus (op. cit. II, s. 299–300) med titlen »Corfitz forrige Græve af Ulfeld. Hans Livs og Levnets korte Beskrivelse« og hvis sidste strofer lyder som følger:

«Hans heel blod-tørstig Krop,
Ja hans oprørske Tanke
Omdrives som en Top,
Saasom en Fugl omvanke.

Hvor hand i Verden er,
En Dag skal dog fremskride
Paa Hvilken selv han her
Skal Legemligen lide.

Da skal hans Fædres Land,
Da skal den danske Tunge
Om ham den U-troe Mand
Et *moriatur* siunge.»

århundrede havde forbindelse med. Talrige danske adelsmænd opholdt sig i deres ungdom nogen tid ved byens gamle, berømte universitet.¹

Flere medlemmer af Ulfeldtslægten havde i de foregående 80 år ladet sig indskrive ved Basels universitet. Blandt disse var også Corfitz Ulfeldts fader Jakob Ulfeldt. I universitetsmatriklen finder vi følgende navne:

1587 Jakob Ulfeldt	(1567–1630),	
Maj 1599 Christopher Ulfeldt	(1583–1633)	
1617/18 Christian Ulfeldt	(?)	} Sønner af Mogens Ulfeldt og fætre til rigshofmester Corfitz Ulfeldt
1617/18 Corfitz Ulfeldt	(-1624)	
1648/49 Christopher Ulfeldt d.y.	(1631–50).	

Nogle af dem havde også opholdt sig andetsteds i Schweiz.

Både for unge og for ældre var det nyttigt at være indskrevet. Herved kom man ind under Universitetets beskyttelse og jurisdiktion. Det betød skattefrihed, og immatrikuleringen gav også dem, der kunne have brug for det, en rimelig begrundelse for at opholde sig i Basel. Når man blot betalte sit universitetsgebyr var kontrollen med, at der virkelig var tale om et studieophold, ikke videre streng.

Det hedder i den ovenfor citerede matrikeludgave (bd. III, s. VII), at på den ene side var der mange, der studerede, men ikke var immatrikuleret, på den anden side » . . . sind lange nicht alle in den officiellen Listen verzeichneten Immatrikulierten wirklich Studenten gewesen. Vielmehr finden sich häufig Personen eingeschrieben, die sich nur deshalb immatrikulieren liessen, um den Privilegien der Universität etwa in Sachen der Steuerfreiheit und Gerichtsbarkeit teilhaftig zu werden. Unter

¹ Die Matrikel der Universität Basel. Im Auftrage der Universität Basel herausg v. H. G. Wackernagel unter Mitarbeit v. M. Sieber, H. Suter u. A. Tammann. II. Band (1532/33–1600/01) u. III. Band (1601/02–1665/66) 1956–1962. – Uddrag af matriklens oplysninger om danske er tidligere offentliggjort af Alfred Krarup i Kirkehist. Saml. 5. r. II, s. 404.

solchen immatrikulierten Nicht-Studenten bilden offensichtlich die Diener vornehmer Herren das Hauptkontingent.«

Under disse omstændigheder var der vel intet særligt påfaldende i, at også den 57-årige landflygtige dansker Corfitz Ulfeldt lod sig indskrive. I universitetsmatriklen finder vi under 19. december 1663 navnet »Johannes Anglesius, Anglus«, og det er ganske sikkert, at det var dette dæknavn, som Corfitz Ulfeldt benyttede.

Han synes i nogen tid at have levet forholdsvis ubemærket. En væsentlig del af tiden blev brugt til, efter at der allerede i Brügge var udarbejdet et kortere forsvarsskrift, at skrive en længere »apologi«, som afsnit for afsnit blev sendt til venner i Frankrig (La Peyrère), i Hamburg (Otto Sperling) og Stockholm (Christopher Sleun). Særlig vægt lagde Ulfeldt på at genvinde det svenske hofs velvilje, idet han håbede, at i hvert fald nogle af børnene kunne finde et fristed der.

Corfitz Ulfeldt boede hos et medlem af den ansete og velstående familie *Russinger*. En række ejendomme i byen¹ har været i Russingernes besiddelse, så det kan næppe med sikkerhed fastslås, i hvilken gade Ulfeldt faktisk boede. Måske var det i Greifengasse, hovedgaden i Kleinbasel – nær ved Klaraplatz; den Emanuel Russinger (1618–81), som efter det iøvrigt oplyste har været hans vært, var klosterforvalter ved Klarakirken.

Efterhånden kom tre af Ulfeldts sønner: Christian Ulfeldt (f. 1637), Ludvig Ulfeldt (f. 1644) og Corfitz d.y. (f. 1645) også til Basel. Det samme gælder datteren Anne Kathrine (f. 1639), som senere blev gift med Jan Marcus Cassetta i Brügge. De to andre døtre blev, som allerede nævnt, boende i Brügge, medens den yngste søn Leo (f. 1651) var i Hamburg.

Også sønnerne skal i Basel være optrådt under dæknavne. Navnene Franciscus Francy, Jacques Marais og Franq Dioraminus har været nævnt og det er blevet anført, at de var indskrevet ved universitetet under disse navne, men de findes i hvert

¹ Blumenrain 94 (nyt nr.: 32), Greifengasse 227 (28), St. Albanvorstadt 1341 (25, Mitte, Hinterhaus), og flere andre (Angivelser i grundbøgerne, som opbevares i Staatsarchiv).

fald ikke i matriklen. Derimod belyser Universitetets protokoller en ejendommelig episode, hvor to af Ulfeldtsønnerne i begyndelsen af februar 1664 omtales under deres virkelige navne.

I rektor Lucas Burckhardts regnskabsbog (*Rationes rectorales 1663-64*), som findes i Universitetsarkivet, er indført følgende:

». . . Ex Muletis

A Christiano et Ludovico, Comitib. ab Ulfeld
ob duellum Tigorinorum

	℥	Sch.	Pf.
20 Imperiales	40		
detracto Rectoris triente	13	6	8
remanet fisco	26	13	4

Dette viser, at to Ulfeldtsønner er blevet idømt bøder for deltagelse i en duel med nogle »Tigurini« (borgere fra Zürich), og at bødernes beløb, efter fradrag af de rektor tilkommende sportler, er indgået i universitetets kasse.

I samme regnskabsbog findes desuden en angivelse af, at medlemmerne af dekanrådet har fået udbetalt mødediæter for deres medvirken ved en duelsags behandling¹. Indførslen ser således ud:

Expense	In conventus decanorum
Anno 1664 d. 9 Vebr. in causa Duellistarum binorum	7 person – 14 –

De 20 Rigsdaler (40 Basler Pfund) svarer efter nutidens forhold til ca. 400 Schweizerfrancs, hvad der jo var en ret klækkelig bøde for et par studenter. Men måske kan man gå ud fra, at der ved fastsættelse af bøder – på samme måde som når der er tale om inskriptionsgebyrer – blev taget hensyn til delinkventernes rang og stand.

Det er ejendommeligt, at de tre Ulfeldtsønner først optræder i Universitetsmatriklen på et senere tidspunkt – tre uger efter,

¹ Her nævnes Ulfeldtnavnet ganske vist ikke, men i regnskabsbogen omtales kun denne ene duelsag.

at duelsagen behandlede af universitetets myndigheder. Men som ovenfor nævnt har det nok været ret almindeligt, at studenter var forsømmelige med hensyn til immatrikulering og betaling af indskrivningsgebyr indtil de selv havde en særlig interesse i at bringe forholdet i orden.

Under 29. februar finder vi da følgende i matriklen:

Ludovicus	}	Comites ab Ulfeldt, fratres
Christianus		
Cornificius		

med et samlet inskriptionsgebyr på 6 lb.

I Ulfeldtlitteraturen¹ har der hidtil været tale om en duel, der blev *forhindret* af myndighederne; men regnskabsoplysningerne viser, at en duel faktisk *fandt sted*, og at i hvert fald de to danske deltagere fik deres straf derfor. Men hvad var grunden til denne episode?

Efter at Corfitz Ulfeldt havde boet nogen tid inde i selve byen, flyttede han – muligvis af helbredshensyn – ud til landsbyen *Riehen* (ikke *Richen* som anført i forskellige kilder), som ligger 5–6 kilometer borte. *Riehen* er en af de ganske få landkommuner, som i vore dage hører til halvkantonen Basel-Stadt. Den ligger lige ved den tyske grænse. Landsbyen er efterhånden blevet til en halvt bymæssig bebyggelse med et stort villakvarter, men en række af de gamle bygninger er bevaret. Ulfeldt boede her i et hus, som tilhørte hans vært i Basel, Emanuel Russinger. Nogle år senere gik det ved mageskifte over på andre hænder, og det har senere været i de berømte Baslerfamilier La Roche og Merians eje.

Nogle kilder meddeler, at også Anne Kathrine flyttede til *Riehen* og trods den store aldersforskel blev udgivet for Corfitz Ulfeldts hustru. Derimod synes i hvert fald de to af brødrene at være blevet boende i selve Basel. Da familiemedlemmerne optrådte under forskellige slægtsnavne, vakte Anne Kathrines

¹ Se f. eks. Birket Smith: *Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie* (1879–81), II, s. 175.

stadige besøg hos brødrene nogen forbavselse, og det siges,¹ at to herrer (officerer?) fra Zürich, der gentagne gange traf brødrene, kaldte hende for et løsagtigt fruentimmer. Dette skulle da have været årsagen til den ovennævnte duel.

Når ikke mindre end fem udlændinge i nogen tid færdes halvt fordækt og har indbyrdes forbindelse, kan det nok give en vis anledning til mistanke. Den opmærksomhed, der blev vakt ved duelsagen, har formentlig gjort den fredløse Corfitz Ulfeldt yderligere betænkelig. I hvert fald blev det besluttet, at børnene skulle forlade Basel, hvad der må være sket midt i februar.

Nogle af familiens venner bebrejdede senere sønnerne, at de havde ladet deres syge fader blive alene tilbage, og i et brev har Christian Ulfeldt retfærdiggjort sig med, at afrejsen skete efter faderens udtrykkelige ønske: »Vi drog bort for at adlyde ham – men ikke uden bedrøvelse, da vi var bange for, at der i vor fraværelse skulle ske ham det, der skete.«²

Ved børnenes afrejse syntes Corfitz Ulfeldts helbred ganske vist at være nogenlunde godt, men allerede 4 dage senere³ forværredes tilstanden så stærkt, at lægen frygtede det værste. Der har muligvis været tale om en akut lungehindebetændelse. Samtidig skal Ulfeldt imidlertid været blevet endnu mere opskræmt ved et rygte om at danske spioner var i nærheden.

Den dødsyge mand traf da den fortvivlede beslutning at flygte fra Riehen og lod sig omgående ved nattetide bringe ned til Rhinen (6–7 kilometer fra hans opholdssted). Hans vært havde sørget for at skaffe en båd. En bekendt borger Hans Lucas (Lux) Eckenstein (Eckhenstein)⁴ var med om bord og bragte bud tilbage om hvad der derefter skete: Et par timer efter indskibningen døde Corfitz Ulfeldt 58 år gammel i nattekulden. Båden lagde til ved den lille by Neuenburg på østrigsk område, og der

¹ Birket Smith, loc. cit.

² Se de hos Birket Smith II s. XXXXII (n. 182) angivne kilder.

³ Ibidem.

⁴ Hans Lucas Eckenstein (1610–69) betegnes som »Krämer« men blev i 1666 udnævnt til »Gerichtsamtsmann« – en slags offentlig anklager. Se: Leu-Holzbach: Supplement zu dem schweizerischen Lexikon (Zürich, 1787) II, s. 112.

blev Ulfeldt – under en fransk købmands navn – begravet af munkene i et kloster.¹

Neuenburg, som ligger umiddelbart ved Rhinen, en 25 kilometer nedenfor Basel, har haft en meget omskiftelig skæbne. På grund af sin strategiske beliggenhed er byen ofte blevet berørt af konflikter og krige – mellem kejser og kirke, mellem protestanter og katoliker og mellem Frankrig og Tyskland. I 1675 og i 1704 blev den fuldstændig ødelagt og led senere stærkt både under Napoleonskrigene og under anden Verdenskrig. Man kan da ikke undre sig over, at der i dag i de lokale arkiver ikke synes at være noget at finde til belysning af det lille mellemspil, da Corfitz Ulfeldts lig i 1664 blev bragt i land og begravet i byens Franziskanerkloster. Forespørgsler i østrigske og tyske arkiver: Haus-, Hof- und Staatsarchiv i Wien, Statthalterarchiv (Landesregierungsarchiv) i Innsbruck og Generallandesarchiv i Karlsruhe samt ved »Erzbischöfliches Ordinariat« i Freiburg (Breisgau) har heller ikke givet noget resultat. Der måtte ellers være grund til at tro, at henvendelserne fra danske myndigheder (se nedenfor s. 454) kunne have sat sig spor i Neuenburg og omegn.

Efter at Lucas Eckenstein var kommet tilbage fra Neuenburg har familien Ulfeldts venner i Basel sendt tilbud om dødsfaldet til de ulfeldtske børn, der som sagt på dette tidspunkt alle havde forladt Basel. Nogle af dem var formentlig i Lausanne. Det er givet, at de omgående er søgt tilbage til Basel.

– Den 11. november 1663 havde man i København, under meget drastiske former, gennemført en henrettelse *in effigie* af Corfitz Ulfeldt. Anne Kathrine Ulfeldt skrev den gang til vennen Sperling: »Jeg er veltilfreds, at de Danske brænde ti Billeder op, naar ikkun Originalen bliver i god Behold og ved god Helbred. . .« Men nu måtte det være magtpåliggende for Ulfeldts børn at bringe hans lig i sikkerhed, da de frygtede, at den danske regerings agenter skulle komme på sporet og eventuelt få de jordske levninger fjernet fra klostret for at bringe dem til Danmark,

¹ I en af kilderne anføres, at de barmhjertige munke »endog til overflod holdt endeel Siæle-Messer over ham og helligede hans Grav, paa det store Potentater ikke skulle igien lade det opgrave«.

hvor de ville være udsat for forhånelse og mishandling. Heldigvis lå Neuenburg langt fra København og nær ved Basel.

Der gik kun få dage, inden Christian Ulfeldt, ledsaget af Ekkenstein, henvendte sig i Neuenburg for at få faderens efterladenskaber udleveret. Han havde en anbefaling fra universitetet med, men dette var ikke nok. Neuenburgerne krævede, at selve regeringen i Basel skulle give visse garantier.

Den 2. marts 1664 blev sagen forelagt Magistraten, og henvendelsen fra Corfitz Ulfeldts børn fik en omgående og velvillig behandling. I Staatsarchiv findes to dokumenter, som skal gengives in extenso (se nedenfor s. 460ff.), nemlig en motiveret indstilling til borgmesteren og en skrivelse af samme dato, som blev udfærdiget af borgmester og råd for at stille myndighederne i Neuenburg tilfreds. I *indstillingen* oplyses følgende: »Nogle fremmede herrer« har i nogle uger opholdt sig dels i Basel, dels i Riehen. De har ladet sig indskrive ved universitetet under falske navne. Den ældste af disse personer lod sig »for nogle dage siden« føre bort i dødssyg tilstand og afgik ved døden på Rhinen. Før sin død fortalte han hr. Lux Eckenstein, at han hed Ulfeldt og tidligere havde været rigshofmester i Danmark. Skibets mandskab bragte liget i land i Neuenburg og begravede det der. De ejendele, som den afdøde havde hos sig, blev taget i forvaring og beslaglagt af myndighederne i Neuenburg.

Efter sønnernes anmodning udstedte universitetet en attest, som den ene af dem havde med, da han sammen med hr. Eckenstein rejste til Neuenburg. Denne attest blev dog ikke anset for tilstrækkelig til, at de kunne få udleveret de af myndighederne tilbageholdte ejendele. Man forlangte i Neuenburg, at rådet i Basel under sit segl skulle bevidne, at de tre herrer Ludvig, Christian og Corfitz Ulfeldt er den afdøde grev Ulfeldts sønner og arvinger, og samtidig påtage sig en vis garanti overfor Neuenburg, hvis de nævnte ejendele udleveres. Da herrerne Ulfeldt i denne anledning og tillige for at opnå myndighedernes beskyttelse har henvendt sig til dem og indtrængende anmodet om bistand, så at Neuenburgernes krav kan blive opfyldt, har man fundet det nødvendigt at forelægge sagen for de høje rådsherrer.

Indholdet af *skrivelsen* er på mange punkter en gentagelse af indstillingen, men der er grund til at fremhæve følgende: Corfitz Ulfeldt, som en tid har boet dels i byen Basel, dels i den til Basel hørende flække Riehen, rejste »for nogle dage siden« herfra. Universitetsmyndighederne har berettet, at Ulfeldt i den første tid færdedes incognito under navnet Johann Anglesius (fra England), og at sønnerne anvendte andre dæksnavne. Senere har man gennem familiens vært: Emanuel Russinger, borger i Basel, bragt i erfarings, at den omtalte, senere ved døden afgående herre, som oprindeligt kaldte sig Johann Anglesius, i fortrolighed har opgivet, at hans virkelige navn var Corfitz Ulfeldt, og at de andre personer var hans sønner Christian, Ludvig og Corfitz samt hans datter Anna Catharina (sic). En person, der er søn af en borger i Basel og tidligere har truffet brødrene i Paris og andetsteds, har bekræftet, at deres egne landsmænd, som befandt sig på de nævnte steder, anså dem for og respekterede dem som den store Ulfeldts sønner. I betragtning heraf og af de oplysninger, som bl.a. stammer fra udenlandske studenter, nærer rådet ingen tvivl om, at de nævnte personer virkelig er Ulfeldts børn og arvinger. Da samtlige Ulfeldt-søskende har besluttet påny at sende en befuldmægtiget repræsentant til Neuenburg, har rådet efter deres anmodning indvilget i at bekræfte ovenstående og tillige i at stå som garant og til enhver tid skadesløsholde Magistraten i Neuenburg med hensyn til det, der måtte blive udleveret.

Spørgsmålet om udleveringen af Corfitz Ulfeldts lig omtales ikke i de citerede dokumenter. Dette kan vel skyldes, at begravelsen havde fundet sted på klostergrund og at spørgsmål vedrørende liget udelukkende angik de kirkelige myndigheder og ikke de verdslige, som *skrivelsen* var rettet til.

– I den tidligere litteratur findes der ingen helt bestemt angivelse af dødsdatoen.¹ I et brev af 8. marts fra Christian Ulfeldt til Otto Sperling d.æ. nævnes den 27. februar (gammel stil) som dødsdagen. Da dødsfaldet omtales i universitetsprotokollen

¹ Se herom bl.a. S. Birket Smith op.cit. Anden Del, s. XXXXII–III (n. 182).

den 22. og i private kilder fra 23. og 24. februar,¹ må angivelsen i det nævnte brev formentlig bero på en fejltagelse eller en fejlskrift.

En anden uklarhed er opstået på grund af en udtalelse (i et brev af 28. maj fra Corfitz Ulfeldt d.y.), hvorefter sønnerne først skulle have fået underretning *11 dage* efter dødsfaldet. Da der yderligere måtte gå et par dage med tilbagerejsen til Basel skulle de altså først være kommet dertil lidt ind i marts, hvad der jo slet ikke stemmer med det, der iøvrigt foreligger. Kan det tænkes, at tallet »11« er en fejlskrivning eller fejllæsning for »ii«?

Heller ikke i de netop omtalte Basler-akter af 2. marts angives nogen nøjagtig dato, men det hedder, at Ulfeldts død har fundet sted »vor etlichen Tagen«. Imidlertid kan man nu fastslå følgende kronologiske ramme:

1. Den 9. februar betaler Christian og Ludvig Ulfeldt den mulkt, som universitetet har idømt dem. Ulfeldtsønnerne har altså først forladt Basel *efter* den 9. februar og Corfitz Ulfeldts flugt skal efter sønnernes angivelse have fundet sted yderligere 4 dage efter deres afrejse.

2. Den 22. februar forelægges der universitetsmyndighederne en skrivelse, der omtaler Ulfeldts begravelse i Neuenburg. I universitetets regnskabsbog findes der under denne dato følgende optegnelse:

	Expense	In conventus regentiae
A° 1664	d. 22 Februarii. Regentia habita, in qua literae Neuenburgo ad Rhenum transmissae lectae, obitum ac sepulturam Comitis ab Ulenfeld significantes	13 personis 1 Pf. – 6

3. Den 29. februar immatrikuleres Ulfeldtsønnerne.

4. I tiden mellem den 22. februar og den 2. marts har Christian Ulfeldt med en ledsager været i Neuenburg.

5. Den 2. marts behandler Magistraten sagen som ovenfor refereret.

¹ Paus: op. cit. II, s. 317–18.

Når alt tages i betragtning kan man nok regne med, at dødsfaldet har fundet sted ikke tidligere end den 15., men heller ikke senere end den 20. februar. Den sidste dato har været angivet i en af de hos Paus anførte kilder og akcepteres af Birket Smith.¹

– Efter at magistraten havde truffet sin beslutning kunne Christian Ulfeldt drage til Neuenburg, medbringende anbefalings- og garantiskrivelsen fra Basel, men heller ikke ved denne lejlighed lykkedes det at opnå et endeligt resultat. For at få liget og de forskellige efterladenskaber udleveret krævedes der adskillige rejser til Neuenburg. Den 9. april skrev Anne Kathrine: »Mine Brødre . . . er alle tre i Dag tidlig, for den femte eller siette Gang reiste til Neuburg for at see, om de kunne faae deris salig Hr. Faders døde krop ud for selv at begrave ham hemmeligen med egne Hænder, paa det man kan befrie hans Been fra den Tyran.«²

Den 8. marts havde Christian Ulfeldt meget indtrængende anmodet Otto Sperling om at sende penge, da brødrene var helt blottet derfor, »så at vi kan gjenerholde de vigtige papirer, at det dog ikke skal falde i Tyrannens hånd«. Også senere breve indeholder energiske anmodninger om at få tilsendt et klækkeligt beløb, som eventuelt må kunne fremskaffes ved salg af noget af det kostbare sølvtøj, som Corfitz Ulfeldt havde deponeret i Hamburg. Hvis man kan stole på, hvad der siges i kansler Reinkingks korrespondance, som refereres nedenfor, synes Ulfeldtbørnene faktisk at have brugt en del penge til gaver (bestikkelser?) i Neuenburg og andetsteds.

Helt uden midler kan de dog ikke have været. Således skriver Anne Kathrine i det ovennævnte brev af 9. april til Sperling: »Fremdeles beder min Broder Christian, at Hr. Doctor ville bede Peder Livkarl at han ville komme her til Basel til ham, thi Peter, hans Tiener er død i Italien, og han har nu ingen hos sig.«

Den 7. maj skrev hun: »Vi leve her nu paa den samme Maneer som vi nu have levet i lang Tid; men de give os nu bedre Haab end tilforn.«³

¹ loc. cit. II, s. 176 og XXXXII (n. 182).

² Journal for Politik 1815, s. 275.

³ Ibidem, s. 273.

– Hvordan og hvornår nåede efterretningerne om Corfitz Ulfeldts død til København, og hvad foretog den danske regering sig i denne anledning?

Danmark havde den gang ingen diplomatisk repræsentation i Basel eller andre schweiziske republikker og modtog følgelig heller ingen officielle indberetninger derfra. Men der synes at have bestået et vist organiseret internationalt efterretnings-system, som gjorde det muligt for mindre staters regeringer i løbet af en nogenlunde rimelig tid at skaffe sig oplysninger om interessante begivenheder også i lande, hvor de ikke havde gesandter.

Forskellige aktstykker blandt de ulfeldtske sager tyder på, at det ikke kan have været altfor længe, inden man fra Basel via Paris eller på anden måde har modtaget de første efterretninger om Ulfeldts sidste levetid og hans død. En »Extractschreiben aus Basell« (se fodnote 1 til s. 441 ovenfor) bærer datoen 23. februar. Den omtaler forhistorien: 3 mandspersoner – en ca. 70 år gammel, to i tredivårsalderen – har i ca. 3 måneder opholdt sig i Basel. De angav, at de var flygtet fra England for at redde livet og ville derfor ikke opgive deres rigtige navn, men det var i hvert fald velhavende personer af rang. Senere blev det kendt, at det var grev Ulfeldt og hans to sønner. Sønerne blev efter en duel straffet med en bøde og drog derefter til Lausanne. Nu er faderen død i en båd på Rhinen og blevet begravet i Neuenburg; sønnerne ventes tilbage til Basel. I flere andre »aviser« fra Basel eller Paris findes meddelelser af nogenlunde tilsvarende indhold.

Alt dette kunne måske være baseret på rygter og opspind. Men der kom også meddelelser fra en kilde, man havde grund til at stole på.

I Rigsarkivet¹ findes dels to breve fra regeringsråd G. G. Balcke til den holstenske kansler Didrik Reinkingk i Glückstadt, dels de følgeskrivelser, hvormed Reinkingk sendte Balckes meddelelser videre til Kong Frederik den Tredje.

Balcke var en slægtning af Reinkingk; han stod i landgreven af Hessens tjeneste og opholdt sig i Heitersheim, som ligger

¹ RA. Ulfeldtske Sager, fasc. 24.

mellem Basel og Freiburg, ikke langt fra Neuenburg. I sit første brev (af 22. marts 1664) fortæller Balcke, at man i Neuenburg efter at have undersøgt en på Rhinen afdød persons papirer har konstateret, at denne person var den landsforviste Corfitz Ulfeldt, at Ulfeldts sønner har henvendt sig i Neuenburg og at man derfra har forelagt sagen for de overordnede østrigske myndigheder i Freiburg med anmodning om instruktioner. Reinkingk beder herefter den 28. marts Balcke sørge for, at de på Ulfeldt fundne dokumenter (hvoraf nogle er i lønskrift) bliver opbevaret og at liget ikke overgives til andre end til den danske konge. Kansleren henstiller endvidere, at man fra København skriver til Freiburg med anmodning om at få liget og dokumenterne udleveret.

I den følgende skrivelse fra Balcke (af 25. april?) meddeles, at Ulfeldts lig *4 uger tidligere* er blevet opgravet og overført til Basel »efter indtrængende anmodninger fra hans tre sønner og efter at der er ydet anselige gaver både til de østrigske myndigheder i Freiburg og til biskoppen i Konstanz, hvis kirkelige jurisdiktion Neuburg er underlagt«. Hvad der senere er sket med liget kan man ikke vide, og der går forskellige rygter derom; det er måske mest sandsynligt, at det er blevet begravet under et træ i det nærliggende Schwarzwald, hvor det ikke vil være muligt at genfinde det. Staden Basel, som behandler Ulfeldtsønnerne med største velvilje, har afvist henvendelser fra flere fyrstelige personer, bl.a. Markgreven af Baden-Thurlach, der har anmodet om »einen arrest auf den todten corper«.

Herefter måtte Reinkingk (den 2. maj) meddele København, at man altså ikke mere kunne nære tvivl om Ulfeldts død, men at der formentlig ikke kunne være tale om at få liget udleveret. Hvis Kongen derimod måtte ønske at tage yderligere skridt for at få fat på de fundne brevskeber, burde der straks, eventuelt med særlig kurer, sendes et budskab til de østrigske myndigheder i Freiburg.

Spor af stedfunden korrespondance mellem Kong Frederik imidlertid ikke kunnet finde hverken i København eller Basel; den Tredje og myndighederne i Freiburg eller i Basel har jeg

det sidstnævnte sted synes der iøvrigt ikke at være akter vedrørende Danmark, som er ældre end 1768. Det er muligt, at man i København har opgivet at tage yderligere skridt vedrørende Corfitz Ulfeldts lig og efterladenskaber efter at Baslerregeringen i denne sag havde vist sig så umedgørlig selv overfor en fyrstelig nabo som Markgreven af Baden.

I Jammersmindet fortæller Leonora, at slotsfogeden i Blåtårn i marts sagde til hende, at nu var hun blevet enke («Nu seid Ihr Wittib»). Ikke desto mindre foreligger der adskillige vidnesbyrd om, at der gik nogen tid, inden man i Danmark og andesteds virkelig blev overbevist om Ulfeldts død. Både venner og fjender – ikke mindst de sidste – har åbenbart længe ment, at der kunne være tale om rygter, udsprede som en led i en krigslist, der kunne tjene til at lade forfølgerne miste den kloge rævs spor. Den 21. april skrev den svenske gesandt i København, Lilien-crona imidlertid til Kong Carl den Ellevte¹, at »Magistraten i Basel har meddelt Hs. M. en Beretning om Ulfeldts Død, saa at man ei mere kan tvivle derom«. En sådan beretning findes dog ikke blandt Ulfeldt-akterne.

Til trods for al den velvilje, de nød, og den hjælp, de fik hos myndighederne i Basel, følte Ulfeldts børn sig ikke helt sikre. Den 28. maj udtalte Corfitz Ulfeldt d.y. overfor en ven i Paris, at »skønt vi er under beskyttelse af regeringen og universitetet her på stedet truer de danske agenter os hver dag og gør tusinde forsøg på at dræbe os eller bortføre os samt vore venner og tjenere.«²

På dette tidspunkt vidste Ulfeldterne, at deres fortrolige ven, dr. Otto Sperling var blevet bortført fra Hamburg og bragt til København. Hvis myndighederne i Hamburg ikke havde grebet ind, ville man formentlig også have bortført den yngste af Ulfeldtbørnene, den 12-årige Leo, som havde været i Sperlings

¹ P. W. Becker: Samlinger til Danmarks Historie under Kong Frederik den Tredjes Regering (1857), II, b. s. 24.

² Ny kgl. samling 2139b, 4to. Fasc. 24. Brevskaber angående Corfitz Ulfeldt og hans sønner.

varetægt. Den 24. maj skrev Christian Ulfeldt¹ til borgmesteren i Hamburg og takkede ham for alt, hvad han havde gjort for Leo. I brevet nævner han, at han havde hørt, at man i Hamburg havde påbegyndt en retssag mod »förræderen Hagedorn«², og at denne skulle have sagt, at han ville behandle Christian Ulfeldt på samme måde som han havde behandlet Sperling. Det forlød, at Hagedorn allerede var på vej til Basel. »Hvis de der søger at drage ham til ansvar blot vil ulejlige sig med at sende det mindste budskab til førsteborgmesteren i Basel, som hedder hr. Wettstein³, rette deres klage til ham og lade den gå til mig, så skal jeg nok tage mig af ham [Hagedorn] og sørge for, at der sker ham retfærdighed.«

I Rigsarkivet findes et koncept til en kongelig skrivelse med det formål at få udleveret *Christian Ulfeldt*, som i 1662 i Brügge havde dræbt kommandant Adolph Fuchs, Corfitz Ulfeldts og Leonora Christinas plageånd på Hammershus. Konceptet, der formentlig stammer fra første halvdel af 1664,⁴ giver et résumé af forhistorien og siger derefter, at der foreligger troværdige efterretninger om, at Christian Ulfeldt opholder sig i Basel og er immatrikuleret ved universitetet; dette har dog sikkert ikke været bekendt med det begåede mord. Kongen har derfor besluttet at sende hr. . . . [navnet in blanco] til Basel for at anmode om, at morderen må blive arresteret og udleveret, så at han kan få sin fortjente straf. I de bemærkninger, der ledsager konceptet, gør koncipisten (Chr. Tohlman) imidlertid opmærksom på, at hvis man finder det rigtigst, at processen finder sted i Basel, må skrivelsens indhold ændres, »men jeg ved ikke, hvorledes dette skal formuleres, idet det må erindres, at sønnen i henhold til dommen over hans fader er blevet landsforvist.«

¹ Ny kgl. Samling 2146c.

² Oberstløjtnant Christoffer Hagedorn, der havde iværksat bortførelsen af Sperling.

³ Johann Rudolph Wettstein (1594–1666) var en af Basels berømteste sønner og repræsenterede Schweiz på fredskongresserne i Osnabrück og Münster. Fra 1626–45 var han »overfoged« i Riehen og fra 1645 til sin død overborgmester i Basel.

⁴ Ulf. Sager, fasc. 24.

Endvidere anføres en vigtig betragtning af praktisk art: Der vil være store vanskeligheder forbundne med at føre fangen gennem så mange lande. Der er over 40 toldsteder mellem Basel og Amsterdam, og overalt må der anmodes om fri passage, træffes en ordning med lokalt personale til ledsagelse o.s.v. Hvorvidt universitetet i Basel har jurisdiktion i straffesager eller denne er forbeholdt rådet, ved Tohlman ikke. I Rostock tilhører al jurisdiktion rådet; i Köln har universitetet med stort besvær opnået jurisdiktion, »men dette har givet anledning til stor tumult«. En autoriseret genpart af Corfitz Ulfeldts »revers« (af 1661?) må i hvert fald vedlægges.

Da der ikke findes spor af en færdig skrivelse eller positiv resolution i sagen, kan man måske gå ud fra, at Frederik den Tredje også i Christian Ulfeldt-sagen har opgivet at sætte universitetet og råd i Basel i bevægelse.

Det vides, at Ludvig Ulfeldt og hans yngste broder, Leo, i juni 1664 drog til Sverige. I 1665 var Leo Ulfeldt imidlertid i Basel, i hvis universitetsmatrikel hans navn er indført den 17. september. Også de to yngste søstre skal have opholdt sig en tid i Basel (1664-65).

I over et år efter Corfitz Ulfeldts død førtes der en livlig korrespondance mellem sønnerne i Basel og Otto Sperlings søn, Otte Sperling d.y. Brevene indeholder en mængde dunkle vendinger og omskrivninger og er som oftest underskrevet med falske navne.

I Statsarkivet i Basel findes iøvrigt en oplysning, som viser, at der var dem, der endnu næsten 3 år efter Corfitz Ulfeldts død regnede med, at myndighederne i Basel havde forbindelse med Ulfeldtsønnerne. Referatet af det møde, som »det lille råd«: magistraten afholdt den 15. december 1666, indeholder følgende optegnelse:

»Graffen von Ulfeld

Schreiben von Frawen Brigitte von Ulfeld, welche sich für des Verstorbenen H. Corfitz von Ulfeld Schwestern dargibt, und bittet das mein gn. H. Zwey Mitgesandte an Ihre Vettern dess

von Ulfeld Söhne so sich zu Rom enthalten dirigitte Schreiben, Ihnen überschicken wollten.

Die Schreiben sollen H. Russingers zuverschaffen eingehändigigt und Ihm überlassen werden dieser Frauen wiederum zu antworten«.

Magistraten overgav altså disse skrivelser til Ulfeldts tidligere vært, familiens tillidsmand Emanuel Russinger og lod ham bestemme, hvad der videre skulle foretages¹

– Alt i alt må det siges, at myndighederne i Basel viste Ulfelderne meget stor velvilje og gav dem al mulig hjælp i deres vanskeligheder. Som Christian Ulfeldt skrev: »Magistraten gjort det for os, hvilket jeg aldrig har kunnet forestille mig. De have stor medynk med os Elendige«. Det er også klart, at de borgere i Basel, som familien Ulfeldt stod i forbindelse med, har været yderst hjælpsomme.

Allerede den gang kunne man altså finde eksempler på det humanitære sindelag, som man i Schweiz ofte har lagt for dagen overfor flygtninge, der var i nød.

¹ Det må formentlig dreje sig om en henvendelse fra Corfitz Ulfeldts yngre søster Birgitte, som var født i 1614 og i 1630 blev gift med Otto Krafse. Ifølge Thiset og Bobé: Danske Adelslægter (10. Bind, s. 360) skulle Birgitte Ulfeldt ganske vist være død 1664, men det tilføjes, at denne angivelse måske er tvivlsom.

Ulfeldtsønnerne kan næppe have haft noget ønske om at komme i forbindelse med deres tante. I et af de breve, som Corfitz Ulfeldt i 1663 skrev til Otto Sperling d.æ. (Wolfs Journal 1816, s. 121 ff.) hedder det: ». . . ifald De ikke har anden Beretning om Tildragelserne i København med Madame end hvad min Søster *Birgitte* kan sige Dem, da maae De vide, at der sjeldent gaae sande Ord ud af hendes Mund, men hun opfinder Snak dem til Bedrag, som modtage hende, og at hun er overmaade frugtbar i at digte Løgne og Usandheder. Forresten maa D.V. vide, at dette Fruentimmer er den dødeligste Fiende af Madame og af mig, og at hun har forraadt os, og været Aarsag i, at den hoibaarne Frue blev sat i Fængslet med mig paa Bornholm. Deres Velbyrdighed maae aldeles ingen Omgang have med hende eller tillade, at hun . . . nogensinde faaer Deres Sønner eller Døttre at see, og send aldrig min Søn til hende« (Talen er her om Leo Ulfeldt, som den gang opholdt sig hos Sperling). – Leonora Christinas Jammersminde viser, at hun nærede den største mistillid til og foragt for Birgitte Ulfeldt, og Birket Smith (Leonora Christina Grevinde Ulfeldts Historie, I, s. 443) kalder hende »et nederdrægtigt Fruentimmer«!

Tillæg

1.

Staatsarchiv Basel-Stadt

Protokolle. Kleiner Rath. Bd. 45, fol. 209 v.
Sitzung vom Mittwoch, 2. März 1664.

Grafen
von Ulfeld

Mein Herr Bürgermeister Ihr E. Wht. hatt angezeigt, wasmassen seit etlichen Wochen sich etliche frömbde Herren theils alhie, theils zu Riehen aufgehalten, welche bey der Universität sich | zwar under fingirten Namen | immatriculirn lassen. Von denen habe sich der ältere vor etlichen Tagen todtkranckh hinwegführen lassen, seye auf'm Rhein gestorben, habe vor seinem End gegen Herrn Lux Eckhenstein aussgeschlagen, dass er der so genant Ulenfeld gewesster Reichshoofmeister von Dannenmarckh seye. Den haben nun die Schüffleuth nach Newenburg geführt, allwo er begraben, die bey sich gehabte Sachen aber von der Obrigkheit alda verwahrlich aufgehalten und sequestrirt worden. Auff Ersuchen der Söhnen habe Lobl. Universität ihnen eine Attestation ertheilt, vermittelt deren der einte mit Herrn Eckhenstein nacher Newenburg gereist, umb willen aber auf solche Attestation, die alda angehaltene Sachen nicht abgefolgt, sondern vermög schriftlichen Rechts-Bescheides begert werde, dass die Stad Basel under ihrem Secret attestirn solle, dass die drey angegebenen Herren Ludovicus, Christianus und Cornificius Grafen von Ulfeld dess abgelebten Herrn Söhn und Erben seyen, und man wegen Herausgebung der Mobilien die Stad Newenburg schadlos halten wolle, welchen Fahls sie solches von Handen geben, im widrigen veranlasst wurden, selbst an Ort und End zu schreiben und zu ihrer decharge die Warheit zu erkundigen, im übrigen in alleweg ihrer Stad Newenburg Abzugsgerechtsame und aufwendende Unkosten vorbehaltend. Weilen nun gedachte Herren Grafen von Ulfeld die Söhn so wohl desshalben als auch wegen begerenden obrigkheitlichen Schutzes sich angemeldet und gar innstendig umb Willfahr angehalten, habe Ihr Str. E. Wht. nothwendig crachtet, Meinen g. HH solches fürzutragen.

://: So viel mans ohnvorgreiflich bezeugen kan, wollen Mein g. HH ihr, der Ulfeldischen Kindern halben attestirn, auch umb den Werd dessen, so Meinen g. HH gelifret werden möchte cavirn, und der Stad Newenburg | da sie es annemme | dessen Schein geben.

2.

Staatsarchiv Basel-Stadt

Ratsbücher C 13 (Urkundenbuch XIII), fol. 51.

Wir Bürgermeister und Raht der Statt Basel thun kund hiemit, dass an heut dato uns, die wolgebornen Herrn Christianus, Ludovicus und Corfcicus gebrüdere Graffen von Ulfeld auss Dannenmarckh, gebürend zu vernemmen geben lassen; welchergestalten ihr Herr Vatter, der auch wolgeborne Herr Corfitz von Ulfeld gewesster Reichshoffmeister in Dannenmarckh, nach deme derselbe sich sambt ihnen und ihrer geliebten Fräuelin Schwester Anna Catharina Gräffin von Ulfeld, eine Zeitlang theils in unserer Statt, theils in unserem eigenthumblich flecken Riehen enthalten, und vor etlichen tagen in grosser kranckheit, gehoffen, umb seiner gesundheit willen, den Luft etwas zu ändern, von dar abgereist, in der wegfahrt zwischen hier und der Statt Newenburg im Breissgau auff dem rhein todes verblichen, von den Schiffleuthen und unserem Burger Hanns Lux Eckhenstein (so ihne begleitet) naher ermelter Statt Newenburg gebracht, auch allda zur Erden bestattet worden seye, und zwar darauffen sie gesambt geschwisterte durch Ihren hiezuvollmächtigten Herrn Bruder Lutovicum graffen von Ulfeld, bey loblichem magistrat der Statt Neuenburg sich angemeldet, in Meinung, die bey gesagtem Herr Corfitz von Ulfeld befundene sachen, als desselben kinder und erben gegen entrichtung gebürenden abzug, und aufgewanter Unkosten zu entheben. Solches aber ihnen nicht verwilliget worden wollen, Sie hetten dan zuvor von Uns *beglaubtes Attestatum*, dass [sie] ernante (?) gesambte geschwisterte dess angedeuter massen verstorbenen Herr von Ulfeld kinder und erben seyen, und dass Wir umb das so Sie also herausgeben, die Statt Newenburg künftigs entheben und schadloss halten wollen, *beglaubtes attestatum* aussgewürckht. Wiewohlen nun uns von alhiesiger Universität so viel bericht geschehen, dass genante Herrn Ulfeld anfänglich sich incognito alhie auffzuhalten gesucht, desswegen der Verstorbene sich Johannem Anglesium Anglum, die Söhn aber mit andern angenommenen Namen genennt, so haben jedoch, so viel kürzte der zeit halben sein können, Wir seithero von Unserem Burgern Emanuel Russinger als Ihrem gewessten Kostherrn in Erfahrung gebracht, dass mehrgedachter verstorbene Herr, der sich anfänglich Johannes Anglesius genennet, Ihme sein eigentlichen Namen, Corfitz von Ulfeld, und genente Herrn Christianus, Lutovicus und Corfcicus seine Söhn auch Sie Anna Catharina seyne dochter seye, in vertrauen schon damahlen angezeigt habe.

Gestalten inzwischen vor einem unsrer Burgers Söhnen, welcher diese Herren Gebrüder vor etwas Zeit zu Paryss und anderer ortten angetroffen und gekant, vernommen, dass dieselbe von ihren eigenen landtsleuten aller orthen für des grossen von Ulenfeld Söhn gehalten und respectiert worden. Auss solchen und anderen von frömbden studiosis und sonsten eingelangten berichten [ist] bey uns darin kein zweifel, sondern wir gäntzlich erachten, dass ja dessen also, und sie geschwisterte, bedeuets Herrn Corfitz von Ulfeld zuevor Johannes Anglesius genannt, Kinder und erben warhafftig seyen. Dieweil dan sie Ulfeldische geschwisterte sembtlich entschlossen, jemanden expresse abzuordnen, sich in solchem ihrem Anliegen bey loblicher Statt Newenburg nachmalen anzu-melden, Als haben wir derselben instendigen Bitten nach, solches nicht allein hiemit bezeugen, sondern auch beneben uns in krafft dieses erbietig machen wollen, dass wir umb den wertht und belauff dessienigen, so ein Lobl. Magistrat der Statt Neuwenburg Ihnen denen Abgeordneten uberliefern wurdet, jederzeit red und antwort geben und sie desshalben in allweg schadlos halten wollen. Zu Urkhund haben wir diese Attestation mit unserer Statt hierauff getrucktem mehrerem Insigel verwahrt. So beschehen den 2ten Martii 1664.

2.

Danske¹ i den azovske flåde 1696-98

Af

Knud Rasmussen

Azov² ligger ved Donflodens udløb i det hav, som byen har givet navn, og som gennem strædet ved Kerč åbner den vejen til Sortehavet. I det 17. årh. var Azov en vigtig fæstning i osmannernes forsvar af deres besiddelser på Sortehavets nordlige kyster og samtidig en udsat forpost mod Donkosakkernes land.

Erobringen af denne by blev Peter Aleksevič' første udenrigspolitiske mål som zar over alle Ruslande. I sommeren 1695 løb en russisk hær to gange storm mod fæstningens mure, men

¹ Ordet danske er her opfattet i sin moderne betydning.

² Ved translitterationen er fulgt de af dansk standardiseringsråd opstillede regler: DS 378, s. 1—2.